

Grigorjan, Igor

Recepcja twórczości naukowej Galileusza w Rosji

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/3, 571-578

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Igor Grigorjan

RECEPCJA TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ GALILEUSZA W ROSJI *

Przeniknięcie do Rosji w XVII w. postępowej myśli naukowej wiąże się nierozdzielnie z imieniem jednego z twórców nauk przyrodniczych, Galileusza. Jego badania astronomiczne, gruntujące kopernikańską teorię heliocentryczną, oraz jego prace nad zasadami mechaniki były — jak wiadomo — kamieniami milowymi, które wytyczyły dalszy kierunek rozwoju przyrodoznawstwa. Dlatego też warto zbadać, kiedy po raz pierwszy poznano w Rosji prace Galileusza, jak torowały sobie tam drogę i jaki wpływ wywarło ich studiowanie na rozwój nauki i całej kultury rosyjskiej.

Z dokumentów historycznych wynika, że w 1614 r., w pięć lat po tym, jak Galileusz zbudował i skierował ku niebu swą lunetę, taką samą lunetę zakupił u moskiewskiego kupca Michała Smywałowa car Michał Romanow¹.

W ręcznie spisany w pierwszej połowie XVII w. zbiorze artykułów z zakresu astrologii² przytaczano Galileuszowy opis planety Kronos, tj. Saturna: „Dwie gwiazdy po bokach, a ta pomiędzy nimi jako trzecia”.

W 1682 r. ukończono prace nad przekładem z łaciny na rosyjski dzieła znanego gdańskiego astronoma Heweliusza *Selenografia czyli opis Księżycy*³, zawierającego m. in. szczegółowy opis niemal wszystkich przeprowadzonych przez Galileusza obserwacji astronomicznych. Wbrew tytułowi autor opisuje tam również inne ciała niebieskie, niejednokrotnie cytując fragmenty takich prac Galileusza, jak *Dialog o dwu najważniejszych układach świata* i *Gwiazdny zwiastun*⁴. Dzieło polskiego uczonego zostało przetłumaczone na polecenie cara Aleksieja, co było wynikiem wzrastającego podówczas w Rosji zainteresowania przyrodoznawstwem, a w szczególności przyrządami optycznymi i pośrednio — astronomią. Przekład *Selenografii*, choć zapewne pozostał w rękopisach, umożliwił Rosjanom zapoznanie się z twórczością Galileusza, a jeden z tych rękopisów służył m. in. edukacji młodego carewicza Piotra, późniejszego imperatora Rosji Piotra I⁵.

* Artykuł, nadesłany z Moskwy przez I. A. Grigorjana, pracownika Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR, przełożył Andrzej Zabłudowski.

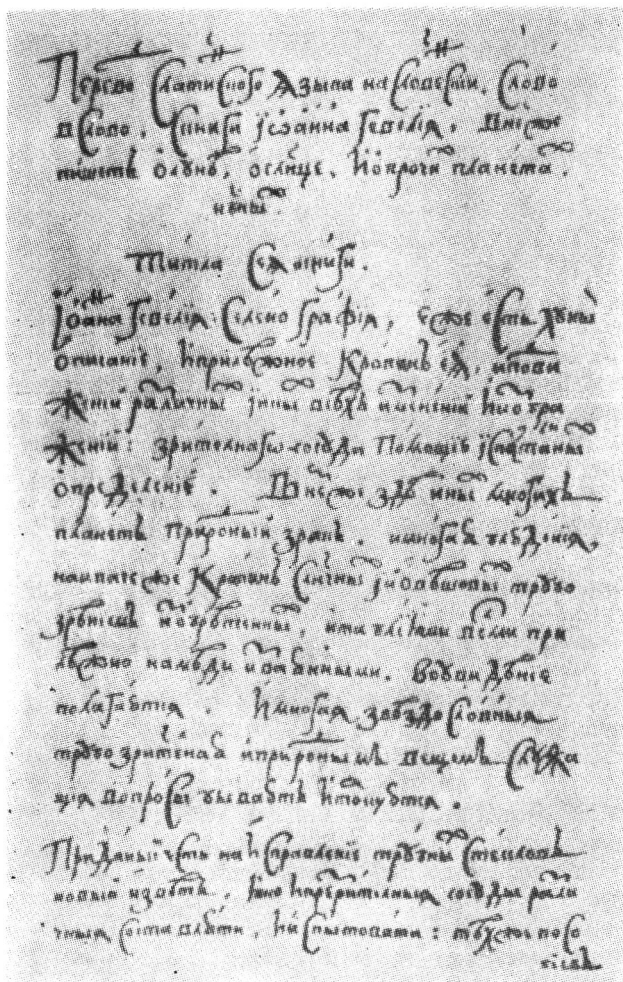
¹ Por.: S. L. Sobol, *Opticzeskie instrumenty i swiadenija o nich w dopietrowskiej Rusi*, „Trudy Instituta Istorii AN SSSR”, t. 3, 1949, ss. 138—140.

² Por.: Państwowa Biblioteka Publiczna w Leningradzie. Dział Rękopisów. Archiwum Pogodina, nr 1561, karty 80—109.

³ J. Hevelius, *Selenographia* [...]. Gedani 1647.

⁴ G. Galilei, *Dialogo* [...]. Firenze 1632; tenże, *Sidereus nuncius* [...]. Venetiis 1610.

⁵ Jedyny znany rękopis rosyjskiego przekładu *Selenografii* znajduje się w Bibliotece Akademii Nauk Litewskiej SRR w Wilnie. Na karcie 4 *verso* tłumacz stwierdza, że przekład wykonał „na najjaśniejsze monarsze polecenie”, zaznaczając — zapewne dla odparcia ewentualnego oskarżenia o herezję — że pracował na carskie zlecenie bez żadnej ochoty, a jedynie w obawie utraty zarobku. Por. m. in.: F. D o-

Pierwsza strona rosyjskiego przekładu *Selenografii* Heweliusza.

Rękopis w Bibliotece Akademii Nauk Litewskiej SRR w Wilnie

Первая страница русского перевода *Selenografii* Гевелия. Рукопись из Библиотеки Академии Наук Литовской ССР в Вильнюсе

The first page of the Russian translation of *Selenografia* by Hevelius. Manuscript from the Library of the Academy of Sciences of Lithuanian Socialist Soviet Republic in Wilna

W początku XVIII w. jeden z współpracowników Piotra, wybitny mąż stanu i uczonec, Jakow Brius (1670—1735) wydał kilka podręczników as-

brianski, *Opisanije rukopisiej Wilenskoj publicznoj biblioteki cerkowno-słowiańskich i russkich*. Wilno 1882, ss. 501—506; I. Zabielin, *Domasznij byt russkich cariej w XVI—XVII stoletijach*. T. 2. Moskwa 1915, s. 604; A. I. Sobolewski, *Pierwodnaja literatura Moskowskoj Rusi XIV—XVII wiekow*. Sankt-Pietierburg 1903, ss. 147—148; *Istorijszja jestiestwoznanijszja w Rossii*. T. 1, cz. 1. Moskwa 1957, ss. 22, 63, 66, 80—81, 178—179, 297.

tronomii, a m. in.: *Globus niebiesny, czyli o sferze niebios oraz Kalendarz*⁶. Na polecenie zaś Piotra Brius przełożył na język rosyjski i dwukrotnie wydał książkę holenderskiego fizyka i astronoma Ch. Huygensa *Cosmotheoros*, zawierającą przystępny wykład teorii heliocentrycznej⁷; Brius napisał też do niej przedmowę.

Nowy etap w dziejach recepcji i popularyzacji twórczości Galileusza w Rosji otworzyło założenie w 1724 r. Petersburskiej Akademii Nauk.

Profesor tej akademii, wybitny fizyk doświadczalnik Georg Wolfgang Kraft (1701—1754)⁸, który często publikował w jej wydawnictwach artykuły dotyczące rozmaitych zagadnień fizyki i astronomii, wiele miejsca poświęcał w nich Galileuszowi. Tak np. w 1732 r. opublikował on cztery artykuły: *O lunetach*, *O Ziemi*, *O rozmiarach Ziemi* oraz *O ruchu Ziemi*⁹, w których była mowa o skonstruowanej przez Galileusza lunecie oraz o potwierdzeniu heliocentrycznej budowy Układu Słonecznego.

Inny uczony Petersburskiej Akademii Nauk, profesor astronomii Christian Nikolaus Winsheim (1694—1751) również poświęcał wiele uwagi osiągnięciom Galileusza. W opublikowanym przez Winsheima w 1739 r. artykule *O Drodze Mlecznej i o podobnych zjawiskach niebieskich*¹⁰ znajdujemy np. szczegółowe informacje na temat liczby nowych gwiazd, które odkrył Galileusz za pomocą zbudowanej przez siebie lunety.

Spośród uczonych pracujących w Petersburgu w połowie XVIII w. szczególne zainteresowanie twórczością Galileusza przejawiali m. in.: profesor astronomii Awgustin Nafanaił Griszow (1726—1760), profesor filozofii Joseph Adam Braun (1712—1768), profesor fizyki Franz Ulrich Theodor Aepinus (1724—1802) oraz profesor astronomii Stiepan Rumowski (1734—1812). W 1755 r. np. Griszow napisał pracę zatytułowaną: *Opis budowy i zastosowań najdoskonalszych mikroskopów używanych obecnie do studiowania piękna przyrody w najdrobniejszych obiektach, poprzedzony krótką relacją o wynalezieniu i udoskonaleniu lunet i mikroskopów, na użytek miłośników, szczególnie w państwie rosyjskim*¹¹. Świadectwem głębokiej znajomości twórczości naukowej Galileusza jest praca Aepinusa *Rozważania o układzie świata*, opublikowana w 1770 r. Godne uwagi są zawarte w niej słowa: „Minęły już czasy, kiedy to Galileusz musiał ugiąć kolana i prosić o wybaczenie winy, która na tym tylko polegała, że był mądrzejszy niż cały rzymski synhedrion”¹².

⁶ *Globus niebiesny iże o sferze niebiesnoy*. Moskwa 1707; *Kalendar powsiemiestnyj ili miesiacestw na wsie leta gospodnija*. Moskwa 1709—1715.

⁷ *Kniga mirozrieniija ili mnienije o niebiesnoziemnych globusach i ukraszienijach*. Sankt-Pietierburg 1717; Moskwa 1724.

⁸ O Krafcie por. m. in.: A. T. Grigorjan, *Rozwój mechaniki w Rosji w XVIII i w pierwszej połowie XIX wieku*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 14: 1969 nr 4, s. 619.

⁹ *O zritielnych trubach; O Ziemi; O wieliczinie Ziemi; O dwizenii*. „Miesiacznye Istoriceskije, Gieniealogiczeskije i Geograficzeskije Primiecznija w Wiedomostiach”, Sankt-Pietierburg 1732, ss. 44—46, 21—24, 37—40, 41—48.

¹⁰ *O Mlecznom puti i o podobnych onomu niebieskich jawlenijach*. Tamże, 1739, nr 6, ss. 21—24; nr 7, ss. 25—28; nr 8, ss. 45—48.

¹¹ *Opisanije znatniejszych mikroskopow, upotriebajemych nynie k rassmatrivaniju krasoty jestiestwa w samych mielkich wieszczach, s upotriebieniem onych i s priobszczinnym na pieriedi kratkim izwiestijem o izobrietienii i isprawlenii zritielnych trub i mikroskopow, w polzu ochotnikow, osobliwo w Rossijskom gosudarstwie*. Archiwum Akademii Nauk ZSRR, r. 1, op. 7, nr 3, karty 1—47.

¹² F. U. T. Aepinus, *Rassuzdienije o strojenii mira*. Sankt-Pietierburg 1770, s. 122.

Nie ulega wątpliwości, że doskonale był też zaznajomiony z dorobkiem naukowym Galileusza jeden z najwybitniejszych rosyjskich uczonych XVIII w. M. W. Łomonosow (1711—1765). Pisał on np.: „Aż trudno pojąć, że w tak krótkim czasie można było tak wiele dokonać w dziedzinie astronomii dzięki niezmqrdowanym obserwacjom i głębokim rozważaniom Keplera, Galileusza, Huygensa, de la Hire'a i wielkiego Newtona”¹³.

Szczególnie duży wkład w dzieło popularyzacji w Rosji postaci i twórczości naukowej Galileusza wniósł uczeń Łomonosowa, astronom Nikołał Kurganow (1726—1796). W 1769 r. napisał on i wydał *Uniwersalną grammatykę rosyjską, czyli poradnik encyklopedyczny*¹⁴, której później nadano skróconą nazwę *Piśmownik*. Obok wykładu gramatyki języka rosyjskiego książką Kurganowa zawierała wiele wiadomości z zakresu literatury, historii i przyrodoznawstwa, dzięki czemu była przez długie dziesięciolecia jedną z najbardziej popularnych książek w Rosji: do 1837 r., a więc w ciągu niespełna siedemdziesięciu lat od chwili napisania, doczekała się aż jedenastu wydań. Wiele miejsca poświęcił w niej autor historii nauki, a w szczególności historii astronomii, omawiając m. in. wkład, jaki wniósł do tej dziedziny wiedzy Galileusz.

Nie mniej znana była w XVIII-wiecznej Rosji spuścizna Galileusza w zakresie mechaniki. Ten dział twórczości wielkiego uczonego włoskiego znalazł odbicie w pracach Daniela Bernoulliego i Leonharda Eulera, którzy przez wiele lat pracowali w Petersburskiej Akademii Nauk; a także w pracach profesora matematyki tej akademii Siemiona Kotielnikowa (1723—1806) i wykładowcy matematyki i mechaniki w Petersburskim Artyleryjskim i Inżynieryjnym Korpusie Kadetów Jakowa Kozielskiego (1728—1793)¹⁵.

Bernoulli gruntownie przeanalizował spuściznę naukową Galileusza w zakresie mechaniki i szeroko wykorzystał ją w *Hydrodynamice*¹⁶, którą napisał częściowo w okresie pobytu w Petersburgu. W dziele tym Bernoulli powoływał się na Galileusza wielokrotnie, a w pierwszej części, będącej wprowadzeniem do całości książki i zawierającej rozmaite uwagi wstępne, stwierdził wprost: „przyjmuję w mechanice tylko to, co zostało przyjęte przez wszystkich i co przyjął m. in. Galileusz, gdy ustalił, że przyrosty prędkości są proporcjonalne do sił i odcinków czasu”¹⁷.

Euler szeroko wykorzystał znajomość prac Galileusza w badaniach z dziedziny mechaniki i astronomii, a Kozielski i Kotielnikow — w podręcznikach mechaniki wydanych w latach 1764 i 1774¹⁸.

Obok uczonych przyrodniczków twórczość Galileusza znali i wysoko ceniłi również inni uczeni XVIII-wiecznej Rosji. Uczony, pisarz i dyplomata Antioch Kantiemir (1708—1744) ukończył w 1730 r. pracę nad przekładem na język rosyjski książki znanego francuskiego pisarza i popularyzatora

¹³ W. M. Łomonosow, *Pisma filozoficzne*. T. 1. Warszawa 1956, s. 90.

¹⁴ N. G. Kurganow, *Rossijskaja uniwersalnaja grammatika, ili wsieobszczaje piśmostowije*. Sankt-Pietierburg 1769.

¹⁵ Por. o dorobku tych uczonych artykuł cytowany w przypisie 8, ss. 613—620.

¹⁶ D. Bernoulli, *Hydrodynamica sive de viribus et motibus fluidorum commentarii*. Argentorati 1738.

¹⁷ Cytata za przekładem rosyjskim: *Gidrodinamika ili zapiski o silach i dwiżenijach żydkostiej*. Leningrad 1959, s. 29.

¹⁸ J. P. Kozielski, *Miechaniczeskije przedłożeniija dla upotriebleniija obuczajuszczichsia pri Artillerijskom i inżeniernom szlachetnom kadieckom korpusie blagorodnogo junoszewstwa*. Sankt-Pietierburg 1764; S. K. Kotielnikow, *Kniga sodierżaszczaja w siebie uczeniije o rawnowiesi i dwiżenii tieł*. Sankt-Pietierburg 1774.

nauki Fontenelle'a *Rozmowy o wielości światów*. Przekład ten, opublikowany po raz pierwszy w 10 lat później¹⁹, a następnie wznawiany w latach 1761 i 1803, przynosił wiadomości o badaniach Galileusza i zawierał krótką informację biograficzną o nim. Mówiąc o stosunku rosyjskich historyków XVIII w. do spuścizny Galileusza, nie można też pominąć Nikołaja Karamzina (1766—1826). W słynnych *Listach rosyjskiego wojażera* pisał on z wielkim uznaniem o Galileuszu i jego zasługach dla nauki, stawiając jego wkład do astronomii w jednym rzędzie z wkładem Kopernika i Tychona Brahego²⁰.

W tym samym okresie ukazała się książka rosyjskiego uczonego Fiodora Sojmonowa (1682—1780) *Krótki wykład astronomii*²¹, relacjonująca m. in. badania naukowe Galileusza.

Na szczególną uwagę zasługuje entuzjastyczna ocena twórczości Galileusza przez wybitnego myśliciela rosyjskiego XVIII w. Aleksandra Radiszczewa (1749—1802). W znakomitej odzie *Wolność* Radiszczew słauił dzieło Galileusza, który potwierdził teorię heliocentrycznej budowy Układu Słonecznego. Również w traktacie *O człowieku, jego śmiertelności i nieśmiertelności*, napisanym w 1792 r., Radiszczew mówił o wielkim uczonym²².

Z wielkim uznaniem wspominał imię Galileusza jako jednego z twórców nauki „o kształcie i ruchu Ziemi” znany rosyjski postępowy działacz i filozof XVIII w. Pafnutij Baturin (ok. 1740—1803) w wydanym w 1790 r. traktacie *Rozbiór książki o błędzeniu i prawdzie*²³.

Jest dość zaskakujące, a niełatwe do wyjaśnienia, że nikt spośród wymienionych rosyjskich lub pracujących w Rosji cudzoziemskich uczonych XVIII w., korzystając w swych pracach z dzieł Galileusza, nie zadał sobie trudu, by opisać dokładniej życie wielkiego uczonego, choć niewątpliwie było ono większości tych autorów dobrze znane, gdyż w dostępnej wówczas literaturze zagranicznej prac biograficznych o Galileuszu nie brakowało.

Pierwsza próba opublikowania po rosyjsku biografii Galileusza dokonana została na przełomie lat 70-tych i 80-tych XVIII w., gdy znany pisarz i tłumacz Piotr Bogdanowicz przełożył na ten język głośną w swoim czasie *Historię matematyki* J. E. Montuclii, wydaną w 1758 r.²⁴.

W początku XIX w. cenny wkład do popularyzacji w Rosji spuścizny naukowej Galileusza wniósł znany rosyjski pedagog, kapitan-komandor, członek honorowy Petersburskiej Akademii Nauk, Płaton Gamaleja (1766—1817). W 1803 r. przełożył on i wydał głośny w XVIII w. podręcznik optyki opracowany przez angielskiego matematyka Roberta Smitha (1689

¹⁹ *Razgowory o mnożestie mirow*. Sankt-Pietierburg 1740.

²⁰ N. M. Karamzin, *Pisma russkogo putieszestwiennika*. [W:] *Soczynienija*. T. 2. Sankt-Pietierburg 1848, ss. 39—40 (list z 21 VI 1789).

²¹ F. I. Sojmonow, *Kratkoje izjasnienije o astronomii, w ktorom pokazany wielicziny i rasstojanija niebiesnych tieł, krupno s poriadkom w ich raspołożenii i dwiżenii po raznym sistiemam, i o wieliczinie i dwiżenii ziemnego globusa*. Moskwa 1765.

²² Por.: A. N. Radiszczew, *Izbrannyye filofsfskije i obszczestwiennno-politiceskije proizwiedienija*. Moskwa 1952, ss. 484—485 i 402.

²³ P. S. Baturin, *Issledowanije knigi o zablużdienijach i istinie*. Tuła 1790.

²⁴ J. E. Montucla, *Histoire des mathématiques*. T. 1—2. Paris 1758; P. Bogdanowicz, *Istorija o matiematikiie*. „Akadiemiceskije Izwiestija”, Sankt-Pietierburg 1779—1781.

—1768)²⁵. Przekład poprzedzony został *Przedmową historyczną*, w której Gamaleja opowiadał m. in. o skonstruowanej przez Galileusza lunecie i o przeprowadzonych za jej pomocą obserwacjach astronomicznych. W 1809 r. Gamaleja napisał i opublikował oryginalną pracę *Krótką historią astronomii*, która obejmowała całość dziejów tej nauki od dalekiej starożytności do początku XIX w.²⁶ Obok omówienia twórczości wielu innych uczonych znajdujemy tam również opis badań astronomicznych Galileusza.

Wiele uwagi i energii poświęcił upowszechnianiu wiedzy o życiu i dorobku twórczym Galileusza znany rosyjski matematyk i astronom, profesor uniwersytetu w Moskwie i członek Petersburskiej Akademii Nauk, Dmitrij Pieriewoszczikow (1788—1880). W 1847 r. opublikował on np. artykuł *Fizyczno-astronomiczny pogląd na Układ Słoneczny*²⁷. Artykuł ten zawiera m. in. szczegółową relację o dokonanych przez Galileusza próbach ustalenia wysokości gór księżycowych.

W 1853 r. interesującą pracę *Historia fizyki od czasów starożytnych do końca XVIII w.* napisał — zapewne nie bez udziału prof. D. Pieriewoszczikowa — jego syn Iwan. Praca ta — opublikowana w czasopiśmie „Moskwitianin”, wydawanym przez znanego rosyjskiego historyka i publicystę Michała Pogodina — również zawierała relację o Galileuszu i jego odkryciach naukowych²⁸.

W tym samym czasie żywo interesował się twórczością Galileusza i wiele dokonał dla spopularyzowania jej w Rosji inny profesor astronomii Uniwersytetu Moskiewskiego, Aleksander Draszusow (1816—1890). Jeszcze w 1833 r. napisał on rozprawę kandydacką *Analityczny wykład systemu Kopernika*²⁹, poświęcając w niej zapewne uwagę także Galileuszowi jako uczonemu, którego badania miały dla ugruntowania nauki Kopernika znaczenie najdonioślejsze. W 1844 r. Draszusow opublikował artykuł *Przegląd osiągnięć praktycznej astronomii*³⁰, w którym podkreślał, iż spośród wszystkich astronomów XVII w. i poprzednich stuleci Galileusz „dokonał odkryć najbardziej olśniewających”, bowiem „pierwszy zobaczył góry na powierzchni Księżyca, fazy Wenus, satelity Jowisza, podłużne przydatki do tarczy Saturna, w którym wskutek słabości swego instrumentu nie mógł dostrzec pierścieni, i wreszcie odkrył librację Księżyca”.

Była już mowa o tym, iż w XVIII w. twórczość Galileusza była przedmiotem głębokiego zainteresowania nie tylko przyrodników, lecz również innych rosyjskich uczonych. W następnym wieku zainteresowanie to stało się jeszcze bardziej powszechne. Liczba uczonych, a także pisarzy, działaczy społecznych i innych przedstawicieli inteligencji rosyjskiej, którzy w XIX w. przyczynili się do popularyzacji dorobku Galileusza, jest tak duża, że samo wyliczenie nazwisk musiałoby zająć sporo miejsca.

²⁵ R. Smith, *A Compleat System of Opticks* [...]. T. 1—2. Cambridge 1738; tenże, *Sokraszczonnaja optika*. Sankt-Pietierburg 1803. Gamaleja uzupełnił wykład Smitha teorią lunet achromatycznych, powstała po 1738 r.

²⁶ P. Gamaleja, *Sokraszczonnaja istorija astronomii*. Sankt-Pietierburg 1809.

²⁷ D. Pieriewoszczikow, *Fiziko-astronomiczeskoje obozrienije sołniecznoj sistemy*. „Otieczestwiennyje Zapiski”, 1847 nr 1, ss. 63—132.

²⁸ I. Pieriewoszczikow, *Istorija fiziki ot driewniejszych wriemion do konca XVIII wieka*. „Moskwitianin”, 1853 nr 4, ss. 59—110.

²⁹ A. N. Draszusow, *Analityczeskoje izłożenije sistemy Kopernika*. Praca ta nie zachowała się.

³⁰ Tenże, *Wzgląd na uspiechi praktičeskoj astronomii*. „Żurnal Ministerstwa Narodnego Proświeszczenia”, 1844 nr 5, ss. 1—29.

Poprzestaniemy zatem na wymienieniu tylko trzech spośród nich: wybitnego filozofa i publicysty Aleksandra Hercena (1812—1870), znakomitego krytyka literackiego Wissariona Bielinskiego (1811—1848) i nie mniej wybitnego pisarza i krytyka literackiego Mikołaja Czernyszewskiego (1828—1889).

Hercen zainteresował się pracami Galileusza jeszcze w latach studenckich. Już w rozprawie kandydackiej *Analityczny wykład kopernikańskiej teorii Układu Słonecznego* przedstawił on wyrazistą charakterystykę Galileusza jako uczonego, który wniósł olbrzymi wkład w ugruntowanie teorii heliocentrycznej w nauce XVII w.³¹ O wkładzie Galileusza do nauki Hercen pisał też wielokrotnie w dalszych pracach: w eseju *Dyletantyzm w nauce*, pochodzącym z lat 1843—1848, w *Listach o badaniu przyrody*, pisanych w latach 1845—1846, w pamiętnikach *Rzeczy minione i rozmyślenia*, publikowanych w latach 1861—1867, w eseju *Do starego towarzysza z 1869 r.*³² i w wielu innych szkicach i listach.

Bielinski wspominał o Galileuszu jako o wielkim przyrodniku i gorącym orędowniku nowej nauki w recenzji wydanej w 1835 r. w Petersburgu książki Aleksieja Drozdowa *Próba systemu filozofii moralnej*³³, dalej w szkicu *Literatura rosyjska w roku 1842* oraz w 1846 r. w *Szkicach o Puszkynie*³⁴.

Czernyszewski pisał o Galileuszu i jego twórczości naukowej w recenzji wydanej w 1854 r. w Moskwie książki *Pieśni różnych ludów*³⁵, w znakomitych, publikowanych w latach 1855—1856 *Szkicach z gogolowskiego okresu literatury rosyjskiej*³⁶, w przedmowie do siódmego tomu tłumaczonej przezeń *Historii powszechnej* Georga Webera³⁷ i w niektórych innych pracach.

Wszystkie te prace Hercena, Bielinskiego i Czernyszewskiego publikowane były w czasopiśmie „Tieleskop” wydawanym w tych latach przez profesora teorii sztuk pięknych i archeologii Uniwersytetu Moskiewskiego Mikołaja Nadieżdina, w „Otoczestwiennych Zapiskach” wydawanych przez A. A. Krajewskiego, w almanachu „Polarnaja Zwiezda” wydawanym w Londynie pod redakcją samego Hercena, w czasopiśmie „Sowremiennik” założonym przez Aleksandra Puszkina i w innych periodykach.

Jeśli uprzytomnimy sobie, jak wielki wpływ wywierali na życie umysłowe XIX-wiecznej Rosji Hercen, Bielinski i Czernyszewski i jak wielką popularnością cieszyły się wspomniane czasopisma, stanie się oczywiste, że autorzy ci wnieśli ogromny wkład w upowszechnienie wśród inteligencji rosyjskiej wiedzy o Galileuszu i o jego roli w dziejach nauki.

³¹ A. I. Hercen, *Analityczeskoje izłożenije sōlniecznoj sistemy Kopernika*. [W:] *Sobranije soczynienij w tridcati tomach*. T. 1. Moskwa 1954, ss. 36—51.

³² *Diletantizm w nauce*. Tamże, t. 3. Moskwa 1954, ss. 5—88; *Pisma ob izuczenii prirody*. Tamże, ss. 89—315; *Bytoje i dumy*. Tamże, t. 8—11. Moskwa 1956—1957; *K staromu towariszczu*. Tamże, t. 20. Moskwa 1960, ss. 575—593.

³³ Por.: W. G. Bielinski, *Pōlnoje sobranije soczynienij*. T. 2. Moskwa 1953, ss. 238—252.

³⁴ *Russkaja literatura w 1842 godu*. Tamże, t. 6. Moskwa 1955, ss. 512—546; *Statii o Puszkynie*. Tamże, t. 7. Moskwa 1955, ss. 97—579.

³⁵ Por.: N. G. Czernyszewski, *Pōlnoje sobranije soczynienij*. T. 2. Moskwa 1949, ss. 291—317.

³⁶ Tamże, t. 3. Moskwa 1947, ss. 5—309.

³⁷ Tamże, t. 10. Moskwa 1951, ss. 808—896.

НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ ГАЛИЛЕО ГАЛИЛЕЯ В РОССИИ

Имя Галилео Галилея — выдающегося итальянского физика, механика и астронома, одного из основателей точного естествознания, освещается в данной статье в связи с проникновением прогрессивной научной мысли в Россию еще во втором десятилетии XVII века.

На основании документально собранного материала рассказывается, как рос в России интерес к научным открытиям и достижениям Галилео Галилея, как все большее число русских и иностранных ученых, писателей, общественных деятелей уже в XVIII веке, а затем и в XIX в. привлекало там к себе научное наследие великого ученого.

GALILEO GALILEI'S SCIENTIFIC BEQUEST IN RUSSIA

The name of Galileo Galilei, the distinguished Italian physicist, mechanic and astronomer, one of the founders of the exact natural sciences, is mentioned and discussed in this article in connection with the penetration of progressive scientific thought into Russia as early as the first years of the 17th century.

On the basis of collected documentary material the author discusses how interest in Galileo Galilei's scientific discoveries and achievements increased in Russia, how more and more Russian and foreign scientists, writers and civic workers paid attention to the scientific bequest of the great scholar as early as the 18th century and later also in the 19th century.